

וסעו - הסמ"ך בשווא נח, ויש להזהר שלא להבליע את העי"ן שאחריה ולקרוא וסו. וכן בכל מקום בו מנוקד שווא נח לפני אות גרונית, יש להזהר שלא תבלע האות הגרונית. ולהלן רשימת המילים בפרשה שיש להזהר בהן בזה: **ויהי. ולזרעם. בשנאת. לראתכם. יראה. יראנה. התאנף. ויראתה. שמעך. מלאכים. השארנו. הגלעד. השאיר. נשאר.**

ואל-פלי-שכניו - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים ואל-פלי-שכניו.

ובשפלה - השי"ן בדגש, והשווא נע.

הפנעל - הכ"ף בדגש, והשווא נע.

א' ח' וליעקב - הוי"ו במתג, והלמ"ד שאחריה בשווא נח.

א' י"א: אליכם - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אליכם באל"ף. וכן הוא להלן.

א' י"ב: ומשאכם - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף ולקרוא ומשכם, או לקרוא ומשאכם השי"ן בשווא נח.

וריקכם - הבי"ת בשווא נע.

א' י"ג: אנשים חקמים ונבנים וידעים לשבטיכם - יש להקפיד להטעים היטב את הטפחא המפסיק שבתיבת וידעים, שהוא ניגון מפסיק יותר מהתביר" שבתיבת ונבנים, שאם לא יפסיק כראוי ישמע שתיבת לשבטיכם קאי רק על ידעים, בעוד שקאי גם על חקמים ונבנים.

לשבטיכם - הטי"ת בצירי, והוא לשון רבים. ויש להזהר שלא ישמע שקורא לשבטיכם הטי"ת בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

א' י"ד: טוביהדבך אשר-דברת לעשות - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים טוב הדבך אשר-דברת לעשות.

א' ט"ז: את-שפטיכם - הפ"א בשווא נע.

ושפטתם - הטי"ת בשווא נח, ולא בשווא נע², למרות הקושי. ויש להזהר שלא להבליע בתי"ו שישמע כאילו קרא ושפטם, או שישמע כאילו קרא ושפצתם בצד". ואם אינו יכול לקרוא בשווא נח מבלי להבליע את הטי"ת, עדיף לקרוא בשווא נע מאשר להבליעה.

א' י"ז: מפני-איש - הפ"א בדגש, והשווא נע.

אשר יקשה מכם - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים אשר-יקשה מכם במקף³.

ושמעתי - העי"ן בשווא נח, ואין להבליעה ולקרוא ושמתיו, או לקרוא ושמעתי בפתח העי"ן. וכן הוא להלן פסוק ל"ה: **נשמעתי.** ולהלן פסוק מ"ג: **שמעתם.** ולהלן ב' כ"ז וכ"ח: **אעברה.** ולהלן ג' י"ט: **ידעתי.**

א' י"ח: את פלי-הדברים - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים את-פלי-הדברים.

א' י"ט: את פלי-המדבר - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים את-פלי-המדבר.

א' כ': באתם - הטעם מלרע בתי"ו.

א' כ"א: ואל-תחת - הטעם מלרע בחי"ת, והוא פועל, דהיינו תפחד. והקורא תחת מלעיל משנה משמעות לשם עצם, דהיינו פחד⁴.

א' כ"ב: פלכם - הלמ"ד בדגש, והשווא נע.

א' כ"ג: שנים עשר אנשים - יש לנגן את שני המונחים כראוי, ואין להשמיט את המונח הראשון ולהטעים שנים-עשר אנשים במקף⁵.

א' כ"ד: וירגלו - הגימ"ל בדגש, והשווא נע.

א' כ"ו: את-פי יי-א-להיכם - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים את-פי יי-א-להיכם.

א' כ"ז: ותרגנו - הגימ"ל בשווא נע.

באהליכם - יש אומרים שהאל"ף בקמץ קטן⁶. ויש אומרים שהאל"ף בקמץ גדול⁷.

א' כ"ח: אנה - הטעם מלרע בנו"ך⁸.

א' כ"ט: ולא-תיראון - הרי"ש בשווא נע, והוא מלשון יראה. והקורא תראון בשווא נח משנה משמעות ללשון ראייה.

א' ל': אתכם - התי"ו בדגש, והשווא נע.

לעיניכם - הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להזהר שלא ישמע שקורא לעינכם הנו"ן בשווא נע, שהוא שינוי משמעות ללשון יחיד.

² ענין זה מבואר בגליון פרשת שמות הערה ל'.

³ כבמשלי י"ז י': תחת גערה כמכין. וכמו שכתב רש"י שם ובברכות ז' ע"א.

⁴ וכך מסתבר ע"פ חוקי הלשון, שהלא חולם שמתבטל והופך לקמץ (כגון הכ"ף שבמילה פתל שכאשר מתארכת המילה מתבטל החולם והופך לקמץ - פתליקם). הקמץ הוא קמץ קטן. וכאן היה חולם במקור במילה אהל, וא"כ כשהתבטל החולם והפך לקמץ, בפשטות הוא קמץ קטן. וכן נראה שסבר בעל לשון למודים (הובא במנחת שי תהילים פ"ו ב').

ועוד, שדרך האות הקודמת לחטף, להנקד בניקוד החטף. ומכיון שהה"א מנוקדת בחטף קמץ קטן, הקמץ שבאל"ף ראוי להיות קמץ קטן.

⁵ שהרי כתבו המדקדקים (רד"ק מיכה ב' י"ב ותהילים פ"ו ב', ועוד מדקדקים) שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן יש שכתבו שכל קמץ קטן חייב לבוא אחריו שווא נח או דגש, וא"כ קמץ הבא לפני חטף הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.

⁶ הכלל הוא שכאשר באה אות ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילתה (כגון סדומה במקום לסדום, חרנה במקום לחרן וכדו') המילה תוטעם מלעיל. ותיבת אנה עיקרה אן, והה"א בסופה באה במקום למ"ד בתחילתה (לאן), ולכן דרכה להיות מוטעמת מלעיל. אמנם פעמיים בתנ"ך היא מוטעמת מלרע, כאן, ובפסוק: אנה אלך מרוקד (תהילים קל"ט ז'). וכתב המגיה על המכלול (קפ"ט ע"א) שיתכן שהטעם לזה הוא מחמת האות הגרונית שאחריה שגורמת פעמים רבות שהתיבה שלפניו תוטעם מלרע במקום מלעיל. ואע"פ שהתיבה מוטעמת בטעם מפסיק, מצאנו פעמים שגם בטעם מפסיק האות הגרונית שאחריה הופכת למלרע.

שהוא תנועה גדולה. ויש מקומות שהרבה טועים ומבטאים שווא נע אחר שורוק בראש מילה.

⁷ מחמת קלות האות הגרונית במבטא, כאשר יש לפנייה אות המנוקדת בשווא נח, יש נטיה חזקה להשמיט את האות הגרונית מהמבטא, ולנקד את האות שלפניה בניקוד שלה במקום בשווא נח, כגון מלך במקום מלאך, שמון במקום שמעון, וינג במקום וינגג. וזה מצוי פעמים רבות בכל פרשה, וצריך זהירות רבה מאד על מנת שלא להיכשל בזה.

וכבר הזהיר על זה ביסוד וישרש העבודה (שער שלישי פרק שני), והאריך שם להראות לעין כל את גודל קלקולי התיבות וחסרון האותיות במי שאינו נזהר לקרוא כראוי. וציין לדבריו באור הלכה (סימן ס"א, ד"ה ידיגיש).

⁸ ענין זה מבואר בגליון פרשת שמות הערה כ"ג.

⁹ בניגון הטעמים המקובל יש נטיה להטעים את התביר בניגון מפסיק יותר מהטפחא, אך באמת הטעם טפחא הוא מפסיק יותר מהתביר, ויש להקפיד על הניגון המתאים בכל מקום של צירוף הטעמים תביר וטפחא, כי בהרבה מקומות זה משנה ומשבש את פירוש הענין.

¹⁰ ובאמת לא יתכן כלל שיבוא כאן שווא נע, שהרי אין שווא נע בא לפני דגש, וכל הטעם שהתי"ו דגושה, משום שהטי"ת שלפניה בשווא נח.

א' ל"ב: **אֵינְכֶם** - הנו"ן בשווא נע.

א' ל"ג: **לְתוֹר** - יש להקפיד על הגייה נכונה של התי"ו, שלא ישמע שקורא לְסוֹר בסמ"ך."

בְּאֵשׁ | לִילָה - מונח לגרמיה, ואינו מונח רגיל עם פסיק אחריו."

לְרִאֲתֶכֶם - התי"ו בשווא נע.

א' ל"ה: **הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה.

א' ל"ח: **יָבֵא שְׁמָה** - הטעם מלעיל ביו"ד."

א' מ"ד: **וַיִּפְתְּנוּ** - הכ"ף בדגש, והשווא נע.

א' מ"ו: **וַתִּשְׁבּוּ** - השי"ן בשווא נע.

ב' ד': **הַיִּשְׁבִּים** - השי"ן בשווא נע.

וַיִּירָאוּ - הרי"ש בשווא נע, והוא מלשון יראה. והקורא וַיִּירָאוּ בשווא נח משנה משמעות ללשון ראה.

ב' ז': **בְּרִכְיָהּ** - יש אומרים שהכ"ף הראשונה בשווא נע, ויש אומרים שהיא בשווא נח."

אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים אֶת־הַמִּדְבָּר הַגָּדֹל הַזֶּה.

ב' ח': **מָאֵת** - יש להזהר שלא להבליע את האל"ף וישמע שקרא מַת.

וּמַעֲצִינָן - הטעם מלרע ביו"ד.

" שהגיית התי"ו הרפה דומה להגיית הסמ"ך, ואם יקראנה ממש כסמ"ך, שינה משמעות. ומי שאינו יודע להגות את התי"ו כהוגן, אלא רק כסמ"ך, יתכן שעדיף שיקראנה בדגש קל, מאשר שיקראנה כסמ"ך ותשתנה המשמעות.

אך בשו"ת פאת שדך (ח"א סימן כ"ד) אין דעתו נוחה מזה, וכתב שאין לחדש שיבושים כנגד משפטי לשון הקודש, כי השיבושים הישנים שאנחנו אנוסים במבטאם אין להקפיד עליהם כל כך, ויש לדמותם למה שאמרו ודלוגו עלי אהבה (כמובא בתוס' בע"ז כ"ב ע"ב ד"ה רגלא בשם המדרש), וכשם שחס הקב"ה על השיבוש של עם הארץ שאין בו דעת ללמוד, כך חס על השיבוש שהורגלו בו הדורות וקשה לנו לעוקר.

והוסיף, שמי שלבו חרד ואינו רוצה לסמוך על המנהג שהורגלו בו, מוטב שילך אל בני תימן וירגיל לשונו בקריאת תי"ו רפה כהוגן, אך לא יחדש שיבושים לקרוא בתי"ו דגושה.

" הטעם מונח הוא טעם מחבר, ואילו הטעם מונח לגרמיה (שתמונתו כמונח רגיל, אלא שבא פסיק אחריו להודיע שהוא המונח המפסיק) הוא טעם מפסיק, ובדרך כלל הוא בא לפני מונח רביעי (כגון: אֶת־קִלְעֹשֶׁב | זָרַע, וְלָקַל | רוֹמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ), אך יש פעמים שבא גם לפני טעמים אחרים.

וכאשר בא מונח ואחריו רביעי, ויש פסיק ביניהם, יש להסתפק אם הוא מונח רגיל, אלא שבא אחריו פסיק (פסיק בא רק אחר טעם מחבר, והוא מורה שצריך לשימות מסורה שונית, וגם רשימה זו ביניהם, וכגון בכתב יד לניגוד שמוכר בסוף תורה רשימת הפסקים, ושם הרשימות מדויקות ומוסרות רק על פסקים, ולא על סימן הלגרמיה).

ומכיון שהמסורה מונה את כל הפסקים שבמקרא (היינו את אלו שמורים על שהיה, ולא את אלו המורים על הטעם מונח לגרמיה), ופסק זה אינו נמנה ביניהם, ממילא אנו למדים שאינו פסיק רגיל, אלא הוא סימן שהמונח שלפניו הוא מונח לגרמיה, ולא המונח המשרת. (רשימה זו של המסורה נמצאת במק"ג במערכת המסורה אות פ'. אלא שהרשימה שם שגויה ומבולבלת מאד, ומובאים בה גם מקומות שברור שאינו פסיק אלא סימן הלגרמיה. אך בכתבי יד רבים מופיעים רשימות מסורה שונות, וגם רשימה זו ביניהם, וכגון בכתב יד לניגוד שמוכר בסוף תורה רשימת הפסקים, ושם הרשימות מדויקות ומוסרות רק על פסקים, ולא על סימן הלגרמיה).

וכן ישנו כלל, שכל מונח רביעי, שיש פסיק ביניהם, לעולם הוא מונח לגרמיה ולא מונח ופסיק, פרט לפעם אחת בתנ"ך (ישעיה מ"ב ה': הָאֵל־ל' | יְיָ) שהוא מונח ופסיק, ואינו לגרמיה (כלל זה מובא בספרי המדקדים העוסקים בכללי הטעמים, וכגון בספר טעמי המקרא המיוחס לר' יהודה בן בלעם).

² משום נסוג אחר. וענין זה מבואר בגליון פרשת שמות הערה ט"ו.

^{3א} משום כלל הדומות. וענין זה מבואר בגליון פרשת וארא הערה י"א.

מֵאֵילָת וּמַעֲצִינָן גִּבֹּר - הפסק פרשה באמצע פסוק, ואין להטעים את תיבת גִּבֹּר בטעם סוף פסוק, אלא יש להטעמה בטעם אתנחתא²².

ב' ט': **אֶל־תִּצְרֹר** - הטעם מלעיל בתי"ו.

כִּי לִבְנֵי־לוֹט - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים כִּי־לִבְנֵי לוֹט.

ב' י': **וַיִּשְׁבּוּ** - הטעם מלעיל ביו"ד²³, והשי"ן בשווא נע. וכן הוא להלן.

ב' י"ב: **וַיִּשְׁבּוּ** - השי"ן בשווא נע. וכן הוא להלן.

ב' י"ג: **עֲתָה** - יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אֲתָה באל"ף.

ב' י"ד: **וַיִּשְׁבַּע** - יש להקפיד להשמיע את העי"ן²⁴, שאם לא ישמיעה משנה משמעות, שישמע שקרא וַיִּשְׁבַּע בה"א מלשון שבי, שהרי הה"א אינה נשמעת²⁵.

ב' י"ט: **כִּי לִבְנֵי־לוֹט** - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להטעים כִּי־לִבְנֵי לוֹט.

ב' כ': **אֶרֶץ־רְפָאִים תִּשְׁבַּע אֶרֶץ־הַנָּחַשׁ** - יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להטעים אֶרֶץ רְפָאִים תִּשְׁבַּע אֶרֶץ־הַנָּחַשׁ.

ב' כ"ג: **עַד־עֵנָה** - הטעם מלרע בזי"ן.

ב' כ"ד: **הַחֵל** - יש להקפיד על הגייה נכונה של הה"א, שהוא לשון ציווי, שלא ישמע שקורא אֲחֵל באל"ף שהוא לשון מדבר²⁶. וכן הוא להלן.

ב' כ"ה: **אֲחֵל תַּת פִּתְיָךְ** - תיבת אֲחֵל מוטעמת בפשטא ולא בקדמא²⁷.

כְּלִישֵׁימִים - יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים כְּלִישֵׁימִים.

וַיִּרְגְּזוּ - הגימ"ל בשווא נע.

וַיִּרְגְּזוּ וַחֲלוּ מִפְּנֵיהֶּ - יש להקפיד לנגן את הטעמים במקומם הנכון, ולא להחליף בין המרכא והטפחא ולהטעים וַיִּרְגְּזוּ וַחֲלוּ מִפְּנֵיהֶּ.

ב' ל"ב: **יִהְיֶה** - הה"א בשווא נח²⁸. ואין להבליעה ולקרוא יִצְהָה, או לקרוא יִהְיֶה בקמץ הה"א, אלא יש לבטאה כהוגן בשווא נח. וכן

²² מחמת הפסק הפרשה, עלולים לטעות ולהטעים בסוף פסוק במקום באתנחתא.

²³ ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד: אלו צריך דקדוק וכו', ר' חנינא בשם ר' אחא אשר נשבע ה' ע"כ.

ופירושו רוב הראשונים (רד"ק במכילול ע"ב ע"ב, המנהיג ה' תפילה סי' ל"ח, טור אור"ח סי' ס"א. וכו') בשו"ע שם סעיף ט"ז) דהיינו שצריך דקדוק להשמיע יפה את העי"ן, שלא יהא נראה כה"א.

²⁴ לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, אע"פ שעשו שלא כדין, לא שינו משמעות, כיון שהשמעות ניכרת ע"י הפתח. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעים הוא ע"י הגיית העי"ן, אם לא יקפידו על ההגייה הנכונה, יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

²⁵ כהלהלן פסוק כ"ה: אֲחֵל תַּת פִּתְיָךְ.

²⁶ הצירוף קדמא מהפך פשטא מצוי מאד במקרא, ולעומת זאת הצירוף פשטא מהפך פשטא הוא די נדיר, ומחמת הרגילות, ודמיון צורות הקדמא והפשטא, יש נטיה להטעים בקדמא ולא בפשטא. כאן טעו בזה גם בכמה דפוסים.

²⁷ והוא נהגה כמו מפיק ה"א שבסוף תיבה, כגון בתיבות: עָמָה, אֲתָה, וכדומה. וגם כאן באמצע תיבה הוא נקרא מפיק ה"א. ויש הטועים לחשוב שמפיק היא הנקודה הבאה באות ה"א שבסוף תיבה, אך באמת מפיק פירושו שהה"א נשמעת ונהגית בשווא נח, ואף אם באה באמצע תיבה, שלא כמו במילה פְּדָהצור (במדבר א' י') וכדו', ששם הה"א אינה נקראת כלל.

והטעם לכך שנקודת המפיק באה רק בסוף תיבה, משום שבאמצע תיבה כגון במילה יִהְיֶה, ע"י שהאות מנוקדת בשווא יודעים שהיא נקראת, ואין צורך בנקודת

❁ חילופי נוסחאות ❁

א' ז': **נהר־פֶּתַח** / (נְהַר פֶּתַח)

במקף – בכתבי היד: ט"ב ט"ד ט"ה ט"ו ט"ח, ס"א ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז, א"א א"ב א"ד א"ו א"ח. ~ ובדפוסים: רוו"ה, קסוטו, קורן, ברויאר. ~ וכן הוא בעין הקורא.^ל

במרכא – בכתבי היד: ס"ז ס"ב ס"ז, א"ג א"ז א"ט א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, גינצבורג.

א' מ"ב: **וְלֹא־תִלְחָמוּ** / (וְלֹא תִלְחָמוּ)

במקף, והמונח בתיבת תלחמו – בכתבי היד: טא"ס ט"ב ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז, א"א א"ג א"ה א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, ברויאר.

במונח בתיבת ולא – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט, א"א א"ג א"ה א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

תַּנְגָּפוּ / (תַּנְגָּפוּ)

הנו"ן במונח – בכתבי היד: ט"ב ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז, א"א א"ג א"ה א"ו א"ח א"י. ~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, לטריס, קסוטו, ברויאר.

הנו"ן ללא מונח – בכתבי היד: ס"ט, א"ד א"ט. ~ ובדפוסים: רוו"ה, גינצבורג, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ב' ה': **תַּתְגָּרוּ בָּם** / (תַּתְגָּרוּ בָּם)

הטעם מלרע ברי"ש – בכתבי היד: טא"ס טא"ק ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"ב ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט ס"י ס"יא ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז, א"א א"ב א"ד א"ו א"ז. ~ ובדפוסים: רא"פ, לטריס, גינצבורג, קסוטו, ברויאר. ~ וכן כתבו אור תורה ומנחת שי.

הטעם מלעיל בגימ'ל – בכתבי היד: ס"א ס"ו ס"ז ס"ח ס"ט, א"ג א"ה א"ז. ~ ובדפוסים: מק"ג, רוו"ה, קורן. ~ וכן הוא בעין הקורא.

ב' י': **פַּעֲנָקִים** / (פַּעֲנָקִים)

ב' י"א: **פַּעֲנָקִים** / (פַּעֲנָקִים)

ב' כ"א: **פַּעֲנָקִים** / (פַּעֲנָקִים)

הכ"ף במקף – בכתבי היד: טא"ס טא"ק ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"ג ס"ד ס"ה ס"ט ס"י ס"יא ס"ג ס"ד ס"ה ס"ו ס"ז, א"ד א"ח א"י. ~ ובדפוסים: גינצבורג^ל, קסוטו, ברויאר.

^ל עיין ב"י ולבוש או"ח סי' כ"ה שפליגי אם יש בזה שינוי משמעות או לא, וכן שאר האחרונים שם האריכו בזה, ואכ"מ.

^ל כבויקרא ז' ט"ו: וְבָשָׂר זָבַח תֹּדֶת שְׁלֵמִי בַיּוֹם קָרְבְּנוֹ יָאֵכַל לֹא יֵצֵא מִמֶּנּוּ עֵד בְּקָר.

^ל וכן מוכח מהכלל שכתב יח"ב ידיני המקפים שכל נהר־כבר נהר־פרת במקף.

^ל נראה שיש סימני מחיקה של מונח שהיה תחת הגימ'ל, והועבר לתחת הרי"ש.

^ל נראה שיש סימני מחיקה של מונח שהיה תחת הרי"ש, והועבר לתחת הגימ'ל.

^ל יש כמה כתבי יד ודפוסים שאינם עקביים בכל שלושת המקומות: בכתבי היד ס"א א"א א"ו בפסוקים י' וי"א הכ"ף בפתח, ובפסוק כ"א הכ"ף במקף.

ובדפוס לטריס בפסוקים י' וי"א הכ"ף במקף, ובפסוק כ"א הכ"ף בפתח. וכבר כתב רוו"ה שיש דפוסים שלא ניקדו באופן שווה בכל שלושת המקומות, וברור שאין חילוק בין שלושת המקומות, שאם לא כן היה מוזכר החילוק במסורה, אלא ודאי שכולם שווים או בפתח או במקף.

הוא בכל שווא נח באות ה"א, כגון בתיבות יָהִי, יִהְיֶה, תִּהְיֶינָה, וכיו"ב.

ב' ל"ד: **מָתָם** – המ"ם בשווא נע, והוא לשון אנשים. והקורא מְתִים בצירי משנה משמעות לשון מוות^ל. וכן הוא להלן.

ג' ב': **וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ** – יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ.

ג' ג': **וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ** – יש להקפיד לנגן את הטעם כראוי במקף, ולא להשמיט את המקף ולהטעים וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ.

ג' י"א: **כִּי רָק־עֹלָג** – יש להקפיד לנגן את הטעמים כראוי, ולא להשמיט את המונח ולהטעים כִּי־רָק־עֹלָג במקף.

עָרְשׁוֹ, עָרְשֵׁי – יש להקפיד על הגייה נכונה של העי"ן, שלא ישמע שקורא אָרְסוֹ, אָרְס, באל"ף.

הָלָה – ה"א האחרונה לא נשמעת, ונקרא הָלִי.

ג' י"ב: **לְרֹאבְנֵי** – האל"ף לא נשמעת, ונקרא לְרֹבְנֵי^ל. וכן הוא להלן.

ג' י"ג: **הַמְנִשָּׁה** – המ"ם רפה, ובשווא נע^ל.

ג' י"ט: **וּמִקְנָכָם** – הנו"ן בצירי, והוא לשון רבים. ויש להזהר שלא ישמע שקורא וּמִקְנָכָם הנו"ן בשווא נע, שהוא שינוי משמעות לשון יחיד.

ג' כ': **אֲשֶׁר־יָנִית** – היו"ד בקמץ, והנו"ן רפה, והוא מלשון מנוחה. והקורא יִנִּית בפתח ודגש^ל, יתכן שמשנה משמעות^ל לשון עזיבה^ל.

המפיק, אך בסוף תיבה, שאין רגילות לנקד את האות האחרונה בתיבה, שמו את נקודת המפיק במקום השווא.

ויש לציין, שישנם כ"י שכאשר יש חשש לבליעת ה"א בשגגה באמצע תיבה, מוסיפים את נקודת המפיק אף באמצע תיבה, ואע"פ שהיא מנוקדת גם בשווא, וכגון בכ"י לניגוד שמנוקד: פֶּה־שָׁמָּה (ויקרא כ"ו מ"ג), פְּדָה־אֵל (במדבר ל"ד כ"ח), יִהְדָּפְנוּ (שם ל"ה כ'). וכן בכ"י ששון 507 מנוקד פְּדָה־אֵל. וגם באור תורה כתב על מילת פֶּה־שָׁמָּה שבספרים ספרדיים מסומן המפיק בה"א, והביא דבריו בקסת הסופר ח"ב.

^ל ובשם האבן עזרא נמסר סימן: החיים עומדים והמתים שוכבים. דיינו שבתיבת מְתִים שפירושה אנשים חיים, המ"ם מנוקדת בשווא שבו הנקודות עומדות זו על גב זו, ובתיבת מְתִים שהיא מלשון מוות, המ"ם מנוקדת בצירי שבו הנקודות שוכבות זו לצד זו.

^ל והשורוק שביו"ו הוא ניקוד הרי"ש, אע"פ שהאל"ף מבדילה ביניהם. והרבה טועים וקוראים לְרֹאבְנֵי כשהרי"ש בשווא נע (וגם המתג תחת הרי"ש מטעה מעט, שדומה לשווא).

ויש לציין, שמחמת שיש אות אל"ף המפרידה בין השורוק לאות המנוקדת בשורוק, יש סופרים (כגון בכ"י ט"ב) שניקדו לְרֹאבְנֵי בניקוד כפול, גם בקבוץ תחת הרי"ש, וגם בשורוק אחריה, וכדי שלא יטעו ויקראו גם את האל"ף, הושם קו רפה מעל האל"ף לסימן שאינה נקראת (שבכל כתבי היד הקדומים על כל אות ששייך בה דגש ורפה, היו מסמנים דגש ע"י נקודה בתוך האות, ורפה ע"י קו מעל האות, ולא היו אותיות ללא סימן כלל. הסופרים המאוחרים יותר, השמיטו את קו הרפה, והשתמשו בדגש ובהשמטתו בלבד), אמנם, גם הסופרים שניקדו בניקוד כפול, לא ניקדו כן בעקביות, משום שאין ניקוד זה חובה.

וכיו"ב בתיבת מאום (דניאל א' ד', איוב ל"א ז'), שגם בה האל"ף לא נקראת, והשורוק הוא ניקוד המ"ם, ונקראת מום, יש סופרים שניקדו שם מאום בניקוד כפול, כמו כאן.

^ל עיין במאמר על השווא שאחר ה"א הידיעה. וכאן מוכח שהמ"ם בשווא נע מזה שמילה זו אינה מופיעה ביוצאים מן הכלל במסורה הנקראים בשווא נח למרות המתג.

וכן מוכח מזה שכתב היד א"ו המ"ם מנוקדת כאן בחטף פתח. וכן בכתר ארם צובה מילה זו מנוקדת פעמים רבות בחטף פתח (כגון: יהושע א' י"ב, ד' י"ב, י"ב ו', י"ג ז', ועוד), וא"כ אין ספק שהשווא נע.

^ל לקוראים בהגיה המבחינה בין קמץ לפתח, אם לא ירפו את האות, אע"פ שעשו שלא כדיון, לא שינו משמעות, כיון שהמשמעות ניכרת ע"י הקמץ. אך לקוראים בהגיה שאינה מבחינה בין קמץ לפתח, שאצלם כל הבידול בין המשמעוים הוא ע"י דגשות ורפיון האות, אם לא ירפו יש לחשוש בזה לשינוי משמעות.

הכ"ף בפתח – בכתבי היד: ס"ה ס"ו ס"ז ס"ח, א"ב א"ג א"ה א"ז.
~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, קורן. לט.

ב' ל"ו: וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּנִחַל / (וְהָעִיר אֲשֶׁר בְּנִחַל)

בקדמא מהפך פשטא – בכתבי היד: ט"ב ט"ג ט"ד ט"ו ט"ח, ס"א
ס"ב ס"ג ס"ד ס"ט ס"י ס"א ס"ג ס"ד ס"ט ס"ז, א"ד א"ה א"ו.
~ ובדפוסים: מק"ג, רא"פ, רוו"ה, גינצבורג, קסוטו, קורן, ברויאר.

במהפך מקף פשטא – בכתבי היד: ס"ו ס"ז ס"ח ס"ב ס"ז, א"א
א"ב א"ג א"ז א"ח א"ט א"י. ~ ובדפוס: לטריס.

לח כן הוא בנוסח הפנים, ובגליון כתב שכך מנוקד כן ברוב הספרים, אך בספרים
אחרים מנוקד פֶּעֶנְקִים בפתח.

לט מדברי ר' איצק פרעמסלא בקונטרס דברי אמת ומדברי רוו"ה, נראה שנקטו
בפשיטות שהמחלוקת כאן היא האם הכ"ף כוללת בתוכה ה"א הידיעה או לא,
שהמנקדים בקמץ סברו שכלולה כאן ה"א הידיעה, והמנקדים בפתח סברו שלא
כלולה כאן ה"א הידיעה, ומ"מ הכ"ף מנוקדת בפתח ולא בשווא משום שאחריה
חטף פתח, ואותיות השימוש שלפני חטף, מנוקדות בניקוד החטף (כגון: פֶּעֶנְקִית,
וְאֵי, פֶּעֶנְקִית). ולפי דבריהם במחלוקת זו יש שינוי משמעות.

אולם באמת אין הכרח שהספרים נחלקו האם כלולה כאן ה"א הידיעה או לא,
שהכלל הוא שאחר ה"א הידיעה יבוא דגש (כגון: הַמִּים, הַשָּׁמַיִם). וכן כאשר תבוא
אחת מאותיות השימוש בכ"ל ותנוקד בפתח להורות על דבר ידוע, יבוא אחריה
דגש (כגון: בַּיּוֹם, פֶּדָכָר, לִפְנֵיהֶם).

וכאשר אחר ה"א הידיעה באה אחת מהאותיות אהחע"ר שאינן מקבלות דגש,
באותיות א"ר יבוא במקום הדגש תשלום דגש באות הקודמת לו, ע"י שתנוקד
בקמץ במקום בפתח (כגון: הָאֵשׁ, הָרָאשׁוֹן), אך באותיות ה"ח שלפני ה"א הידיעה
לא יבוא תשלום דגש, ואע"פ שנשמט מהן הדגש ה"א הידיעה תנוקד בהן בפתח
(כגון: הָהוּא, הָהוּא).

ובה"א הידיעה שלפני האות ע', אע"פ שברוב מוחלט של התיבות בא תשלום
דגש והה"א מנוקדת בקמץ (כגון: הָעִיר, הָעֵץ, הָעֵם), יש תיבות שאין בא בהן
תשלום דגש והה"א נשארת בפתח (וכגון: הָעוֹרִים, הָעֵצִים), ואף יש תיבות שפעמים
יבוא בהן תשלום דגש ופעמים לא (כגון: לְעֵינַיִם (בראשית ג' ל"ו, משלי י' כ"ו) -
לְעֵינַיִם (שמואל א' ט"ז ז', קהלת י"א ז')).

ויש תיבות רבות שנחלקו הספרים האם בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות
בקמץ, או שלא בא בהן תשלום דגש והן מנוקדות בפתח, כגון: הערקי (בראשית י'
י"ז), העמרמי (במדבר ג' כ"ז), העבוט (דברים כ"ד י"א, שם י"ג), העור (דברים
כ"ח כ"ט), העמסים (ישעיה מ"ו ג'), לעשוקים (תהילים קמ"ו ז'), שבכל אלו יש
ספרים המנקדים בקמץ, ויש ספרים המנקדים בפתח.

ונראה לומר שגם כאן כלולה ה"א הידיעה בכ"ף, אלא שנחלקו הספרים האם
בא כאן תשלום דגש או לא, וכמו שמצאנו בזה מחלוקות הספרים במקומות נוספים.
שהמנקדים בקמץ סוברים שבא כאן תשלום דגש, והמנקדים בפתח סוברים שלא
בא כאן תשלום דגש. ולפי זה אין שינוי משמעות במחלוקת זו.